

« zurück blättern

LUŻNY adj., ab 1551; auch *lozny, lożny, lózny, lóžny, luźni*. **1)** ‘jmd. ohne Arbeit, ohne festen Wohnsitz; auch substantivisch’ – ‘osoba bez pracy, bez stałego miejsca zamieszkania; też jako rzeczownik’): 1551 MurzOrt B3, SPXVI ○ 1561 UstPraw D D, SPXVI *Gdy chłop lożny przyydzie do miásta á nie vrządzi się álbo nierobi rzemioflá do trzećiego dnia / táki przez vrząd mieyfki ma być poiman.* ○ 1561 UstPraw B4v, SPXVI *Gdy lożny poymie dziewkę v kmieciá ofiadłego dziedźczkę tedy ten lozny ma być dziedźcem.* ○ 1564 Mącz 9a, SPXVI *Anarchos, Latine, sine Principe, sine capite, Vel, sine origine, Sobie Pan / Lożny álbo / króm porządku.* ○ (1550–1609) 1733 Vol. Leg.2 663, L *Lóžni ludzie, alias hultaie, który się na służbę doroczną nie naymwią.* ○ 1597 CiekPotr 77, SPXVI *Nie luźny to iest człowiek, bo ná dom wfpámiełat.* ○ 1597 CiekPotr 55, SPXVI *iák lożny odbieżyfz oyczynny Y krewnych y przyiaciół spowinowáconych.* ○ 1621 Birk.Podz. 4, L *Luźne pacholiki, nikczemne ciury Turcy zaganiáli aż do taboru.* ○ (1664) 1938 OpisKról 482, SP17 *tylko dwie chatupie [sc. Sq], w ktorých loźni ludzie mieszkają.* ○ 1955 Dobrow.S.Warsz. 33, DOR *Już od kilku dni wátęsał się Pietrek po gospodach i austeriach, gdzie gromadzili się ludzie luźni, wszelkiego rodzaju wędrowni rzemieślnicy, podejrzani o wóćzөгostwo hultaje.* ○ [LBel.] 1788 Dub. 156, L *Lóžnych ludzi, panów i służby nie mających, aby nikt nie przechowywał.* ○ [arch.] 1905 Kutrz.Hist. 158, DOR *Zmniejszenie się w XVIII wieku zawieruchy wojennej, która umożliwiała zbiegostwo i mnożyła “hultai” i “luźnych”, przykulo ostatecznie chłopów do ziemi. – (SŁA), SPXVI, MĄCZ, CN, TR, L, SWIL, SW, LSP, DOR (hist.).* **2)** ‘frei, ungehemmt’ – ‘swobodny, niepohamowany’: (1582) 1932 Apolog 71, SPXVI *Lecz jakoście sie hardzie na Krysta targnęli, Takeście go gołotą na wszem uczynili. Już i jego ofiara przez sie nic nie waży, Jeśliż sie za nią Leo z przyczyną nie włoży, O czym tak bluźnią swą gebą loźnią.* ○ (1843–1846) 1885–1887 Baliń.M.Polska IV 145, DOR *Zabroniono chodzić po ulicach w nocy, przechowywać kobiety luźne.* ○ [LBel.] †1887 Krasz., SW *Wdał ś. w konszachty z ludźmi luźnego sumienia. – SPXVI, L, SW, LSP, DOR.* **3)** ‘nicht eingespanntes, nicht gesatteltes Pferd’ – ‘niezaprzężony, nieosiodłany koń’: 1670 PotWoj 46, SP17 *lozne konie iuczą.* ○ †1886 Zal.Boh.Wigilia 146, DOR *Migoce w słońcu tabor przemnogí; koni uprzężnych i luźnych wiele.* ○ [LBel.] (1887–1888) 1949–1951 Sienk.Wołod.III 69, DOR *Sześciu ludzi ruszyło do Kamieńca, za nimi zaś inni prowadzili luźne konie, by je porozstawiać po drodze. – SWIL, SW, LSP, DOR sowie BAN.* **4)** ‘etw., dessen Teile nicht fest verbunden sind; auch übertr.’ – ‘taki, którego elementy nie są ściśle połączone; też przen.’: †1849 Słow., SW *Nieraz błyszczą piaszczyste pustynie, gdy na nich luźne staną karawany i palą ognie.*

o (1851–1852) 1875 Syrok.Lit.III 104, DOR *Poezje jego luźne rozmaitymi czasami za życia i po śmierci autora wydawane.* o (†1891) 1922 Damr.Niw. 51, DOR *Za wsią pewną ogród cichy, ścieżki w nim zarosły trawą, luźna furтка i płot lichy wiatrów stały się zabawą.* o (†1908) 1910 Popł.Szkice 24, DOR *Fabuly tu nie ma prawie, a raczej jest ona luźną, nie wiążącą się ściśle w szereg uporządkowanych wypadków, pełną wstawek.* o 1911 Strug Ojc. 341, DOR *Opodal, o jakie sto kroków, w luźnej i rozciągniętej gromadzie szła reszta chłopów.* o 1950 Jackiew.Jan 309, DOR *Pilnie notował jakieś cyfry na luźnych kartkach papieru.* o 1952 Szwank.Warsz. 280, DOR *Projektował dzielnice o zabudowie luźnej.* – L, SWIL, SW, LSP, DOR. **5)** ‘nicht enganliegend’ – ‘nieprzylegający, nieobcisły, nieciasny’: (1903) 1948–1951 Orzesz.Przędze 36, DOR *Długimi, kościstymi rękoma otula się w bardzo luźną siermięgę.* o 1909 Świąt.A.Duchy 96, DOR *Na (...) wyniosłej postaci obwisa luźnie czerwona szata, przepasana w biodrach złocistym sznurem.* o (1945) 1948 Goj.Krata 49, DOR *Niedostrzegalnym ruchem wysunęła nogę z luźnego papucia.* – SW, LSP, DOR sowie BAN. **♦ Var:** *lożny* adj., [hapax] 1670 PotWoj 46, SP17 – (SŁA), TR, SW; *łożny* adj., 1551 MurzOrt B3, SPXVI o [LBel.] (1664) 1938 OpisKról 482, SP17 – (SŁA), SPXVI, MAČZ, CN, L, SW sowie BAN; *lózny* adj. – (SŁA), SW; *lózny* adj., (1550–1609) 1733 Vol.Leg.2 663, L o [LBel.] 1788 Dub. 156, L – L, SWIL, SW sowie BAN; *luźni* adj., (1582) 1932 Apolog 71, SPXVI – nur SPXVI; *luźny* adj., 1597 CiekPotr 77, SPXVI – (SŁA), SPXVI, CN, TR, L, SWIL, SW, LSP, DOR. **♦ Etym: 1)** mnd. *lōs* adj., ‘frei, nicht einer Zunft angehörend, vagierend’, MNDH. **2)** nhd. *los* adj., ‘frei, los sein; locker, leichtfertig, mutwillig, frech’, GRI. **♦ Konk:** *gołota* subst. m. (f.), bel. seit 1448, STP, zuerst geb. CN, nur für Inh. 1, 2; *hultaj* subst. m., bel. seit 1574, SPXVI, zuerst geb. CN, nur für Inh. 1. **↑ luz.** **♦ Komp:** *luźnopancerny* adj., ‘einen nicht anliegenden Panzer habend’, bel. seit vor 1902, SW, zuerst geb. SW; *luźnospad* subst. m., ‘Erdborher’, zuerst geb. Sw. **♦ Der:** *luźnik* subst. m., ‘Mensch, der keine Arbeit und Unterkunft hat’, [hapax] (1564–1565) 1961–1963 LustrWpol I 253, SPXVI *Luźnicy, którzy przy ojcach i innych przyjaciółach tam mieszkają, na 3 kwartały płacą ci wszyscy, na każdy z tych kwartałów po fl. 1 gr 14, facit fl. 4 gr 12 A z czwartego kwartału przychodzi od tych to luźnych fl. 2 gr 22.* Zuerst geb. SW, nur für Inh. 1; *luźność* subst. f., (1887) 1895 Chmielow.Powieśc. 115, DOR, zuerst geb. BAN; *luźniak* subst. m., ‘lediger Knecht’, zuerst geb. Sw. **♦ Die Inhalte 3 bis 5 sind wohl aus nhd. los adj., ‘los, locker’ entlehnt bzw. unter seinem Einfluß entstanden. Vielleicht hat hier auch **↑ luz** eine Rolle gespielt.**